

ВІДМІННОСТІ СОЦІАЛЬНОГО, РЕГІОНАЛЬНОГО ТА НАЦІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН ПОСТРАДЯНСЬКОГО ПРОСТОРУ

У статті проаналізовано відмінності соціальних, регіональних та національних процесів в пострадянських країнах східноєвропейського простору. Визначено чинники та закономірності, що обумовили відмінності їх розвитку, висвітлено основні особливості й відмінні риси, притаманні для цих країн в суспільно-громадській та соціально-регіональній сферах.

Ключові слова: президент, парламент, авторитарний режим, дезінтеграція, соціальна криза, політична еліта, олігарх, монополія, національно-регіональний конфлікт, еміграція.

Розвиток колишніх радянських республік після розпаду СРСР та здобуття ними незалежності ставить багато складних питань, як перед народами новостворених держав, так і перед науковою спільнотою. Наскільки закономірні особливості політичних, соціальних, національних та економічних процесів, що відбуваються в країнах пострадянського простору? Якими причинами вони обумовлені? Що спільного та відмінного у розвитку нових держав?

Дослідженням вищезазначених проблем присвячені роботи таких дослідників як Г. Богданович¹, В. Согрин², Т. Орлова³, В. Соловей⁴ та інших. Однак в своїх працях вони висвітлюють лише окремі аспекти цих процесів. Вивчення ж загальних закономірностей та особливостей розвитку колишніх радянських республік потребує спеціального дослідження.

Метою даної статті є спроба висвітлення відмінностей у соціальному, регіональному та національному розвитку європейських країн пострадянського простору: України, Росії, Білорусі, Молдови та прибалтійських країн після здобуття ними незалежності.

Аналізуючи соціальні, регіональні та національні процеси в пострадянських країнах європейського простору, можна виділити основні відмінності притаманні у їх розвитку після розпаду СРСР. Причому можна відзначити, що особливості їхнього розвитку обумовлюються як ресурсно-економічними відмінностями зазначених країн, так і різним рівнем впливу в них національно-суспільних чинників та зовнішньополітичних факторів.

Розглядаючи особливості соціально-економічних та суспільно-громадських процесів, котрі у великій мірі визначили політичний розвиток нових держав, не можна не відзначити закономірності та відмінності ролі етнічно-регіональних конфліктів в пострадянській історії цих країн.

Розпад імперії, як правило, завжди супроводжується національно-релігійними та етнічно-регіональними конфліктами, а то й війнами. Проте головним фактором національних конфліктів, що мали місце в нових незалежних державах у перші роки після здобуття ними суверенітету було те, що кордони республік та автономних областей закріплені в колишньому СРСР були досить умовними і не відповідали етнічно-історичним реаліям проживання народів⁵. Тому після розпаду Радянського Союзу декотрі з новостворених країн почали «відновлювати історичну справедливість». Деякі ж народності після розпаду СРСР, взагалі опинились у складі чужих в культурно-історичному та релігійно-етнічному відношенні країнах, а відтак намагались вибороти собі незалежність чи добитись територіального об'єднання з співвітчизниками.

Окрім того, ці криваві ексцеси супроводжувалися активізацією націоналістичних тенденцій

та воєнною експансією нових державних утворень, що було досить закономірно з огляду на те, що становлення нових держав як правило проходить через етап національного самоствердження⁶. Крім того, національна правляча верхівка нових країн часто ініціювала й підтримувала подібні конфлікти чи навіть війни, виходячи з власних політичних чи економічних інтересів (керуючись як мотивами захоплення чужих прибуткових ресурсів, так і вигодами здобуттям «політико-електоральних балів», консолідації народу «навколо лідерів» чи відволікання свого населення від місцевих соціальних та економічних негараздів). Звичайно і розвал соціалістичної системи, і соціально-економічна криза та морально-культурна фрустрація населення також збільшували суспільну напругу й сприяли загостренню регіонально-національних протиріч.

Великою мірою саме ці чинники викликали регіональну війну в Молдові, де східнослов'янська російськомовна меншина в Придністров'ї (з політичних причин включена до складу Молдавії при СРСР), в нових реаліях не схотіла підпорядковуватись Кишиневу, що орієнтувався на Румунію. Розвитку цього конфлікту сприяла також наявність в республіці російських військ (й певна підтримка сепаратистів з боку РФ) і недостатня зацікавленість європейських країн й організацій в підтримці та інтеграції Молдови до європейської спільноти⁷.

На відміну від Молдови прибалтійським республікам, попри наявність значної російськомовної меншини й проведення їхніми урядами цілеспрямованої політики дерусифікації та дерадянзації (що спонукали до підвищення суспільної напруги, громадським ексцесам та дипломатичним скандалам в регіоні), вдалося запобігти виникненню кривавих конфліктів. Цьому сприяло й швидке виведення російських військ (під тиском Заходу та прибалтів виведених до кінця серпня 1994 р.), слабкість Росії в 1990-х рр., успішність суспільно-політичних та соціально-економічних реформ в цих країнах, чітка та послідовна політика їхніх урядів, а головне високий рівень опіки з боку ЄС та США (згодом ці республіки взагалі стали членами ЄС та НАТО, що забезпечує їхній захист вже від путінської Росії)⁸.

Республіці Білорусь взагалі вдалося уникнути виникнення навіть найменшого національно-регіонального напруження. Частково це обумовлювалося як певною «одновекторністю» країни (фактично повністю орієнтованої на РФ), так і слабкою зацікавленістю Заходу у впливі на республіку. Крім того, регіон в господарському, етнічному, релігійному та культурно-мовному відношенні був більш-менш однорідним, ще й досить успішно русифікований та радянізований за роки СРСР. Важливу роль відіграла й та обставина, що досить швидко в республіці утвердився фактично авторитарний режим, що проводив гнучку та стабільну соціальну політику, користувався підтримкою Росії й мав ефективні силові структури, які могли нейтралізувати потенційні заворушення. До того ж, в Білорусі з багатьох причин відносно невелику суспільну вагу мала як культурна інтелігенція, так і вплив національних чинників⁹.

Російська Федерація перманентно переживає не лише національні конфлікти й релігійно-етнічний тероризм, але й провела дві внутрішні чеченські війни¹⁰. Таке становище у значній мірі визначалося строкатістю народів та регіонів які перебувають у складі величезної країни, що за умов краху соціалістичної системи, загостренні соціально-економічної кризи, розпаді СРСР та слабкості урядів РФ в 1990-х рр. стимулювало намагання народів та їх еліт також отримати незалежність й виокремити потенційно багаті регіони. Зрештою утвердження авторитарного режиму в Російській Федерації, певна підтримка Заходу (що був незацікавлений в нестабільності й дезінтеграції територій з ядерними об'єктами), підвищення світових цін на енергоносії, а також досягнення компромісу, перш за все з кавказькими елітами, дозволило правлячому класу РФ добитися відносної стабільності в країні.

В Україні, за умов певної внутрішньої етнічної однорідності та слабкості сусідньої Росії у 1990-х рр., а також з огляду на особливості внутрішньої та зовнішньої політики (прийняття позаблокового і без'ядерного статусу держави, надання Криму статусу автономної республіки, періодичного зменшення соціальної напруги через проведення позачергових виборів, перманентній зміні при владі «проросійських» та «прозахідних» президентів при «багатовекторності» правлячого політико-економічного класу, періодичній політичній підтримці з боку західних кра-

їн, готовності української правлячої еліти різних регіонів йти на відносний компроміс, а також завдяки терпимості й цивілізованості українського народу) – вплив всіх цих чинників дозволив Україні 23 роки уникати регіональних конфліктів.

Проте весною 2014 р. в Україні постала загроза дезінтеграції. Ситуація була викликана агресією РФ та її воєнною, диверсійною й інформаційною війною проти України, в умовах суспільно-громадського виступу народу проти авторитарного режиму Януковича, що супроводжувався кривавими жертвами. Становище загострювалося впливом обставин небувалої соціально-економічної та суспільно-політичної кризи, страху й розколу населення у ставленні до політичних подій, та розчарування його частини в потенціалі української державності¹¹.

Цьому сприяв також рівень правлячої еліти України, котра майже на всіх попередніх політичних виборах намагаючись отримати електоральні бали штучно «розколювала» регіони та виборців на «західників-бандерівців» та «східняків-комуняк» граючи на негативі, щоб отримати тимчасові політичні дивіденди¹². А в перші місяці після «Майдану» нові очільники країни більше займалися політичним піаром, поділом посад та фінансових потоків, замість прийняття зважених політичних рішень, налагоджування адміністративного й інформаційного забезпечення та діалогу з регіонами. Відтак в Україні у 2014 р. починається регіональний конфлікт, що фактично переростає у війну .

Іншою характерною відмінною рисою розвитку східноєвропейських країн пострадянського простору є їх особливості в соціальній площині. Незважаючи на багато спільних рис притаманних соціальному розвитку цих країн (відмова нових держав від своїх соціальних зобов'язань перед громадянами, зубожіння близько двох третин його населення, масовій еміграції, перш за все молоді, до розвинутих країн, величезному зростанню злочинності, загострення національних, релігійних та класових протиріч, «розквіт» і першість таких негативних явищ як: депопуляція, аборти, самогубства, пияцтво, наркоманія, захворювання на туберкульоз і СНІД та ін.) – ці країни мають й суттєві відмінності в цій сфері, що відрізняють їх¹³.

Відмінності в соціальному розвитку цих країн почали проявлятися вже з другої половини 1990-х рр. Наприклад Білорусь і прибалтійські республіки частково змогли подолати гострі соціальні негативи й суспільні протиріччя, і поступово досягли певної суспільної стабільності. В Білорусі це було досягнуто завдяки політиці фактично авторитарного режиму, котрий опираючись на бюрократію, силовиків та широкі верстви населення зробив ставку на консервацію та збереження радянської соціально-економічної спадщини та отримання різноманітних преференцій з РФ.

Білоруські чиновники та силовики, щоб зберегти владу, змушені були опиратися не на відсутніх тут олігархів, а на соціально-орієнтовані інтереси більшості населення та на підтримку РФ. В той же час, боячись захоплення білоруської економіки, власності і зрештою влади в Білорусі російським капіталом та чиновництвом, білоруська правляча еліта намагалася тримати дистанцію з РФ. Крім того, сліпе копіювання російських та українських новітніх ліберально-ринкових практик соціально-економічного розвитку, з огляду на бідні економічні ресурси Білорусі гарантувало неконкурентність та поглинання можливих білоруських багатіїв та й загалом білоруської економіки російськими олігархами та державними корпораціями. За цих обставин, білоруська владна еліта змушена була ще більше шукати підтримки у широких мас білоруського населення проводячи соціально-орієнтовану політику й зберігаючи незалежність країни.

Натомість прибалтійські країни досягли відносної соціальної й громадської стабільності завдяки рішучим і продуманим ліберально-демократичним реформам, інтеграції до ЄС та завдяки отриманій різноманітній допомозі від Заходу¹⁴. Прибалтійська еліта для збереження суспільного миру, власного владного становища та порятунку від зазіхань РФ змушена була шукати підтримки як з боку більшості власного населення, так і Заходу. Відтак, прибалтійський істеблішмент проводячи реформи діяв цивілізовано, пристойно та стримано – орієнтуючись як на інтереси більшості прибалтів так і на правові рамки цивілізованого Заходу.

В той же час в РФ, Україні та Молдові з плином часу вищезазначені соціальні проблеми й протиріччя лише посилились та загострилися, що зумовлювалося цілим комплексом факторів пов'язаних як з розмірами й кількістю населення цих країн, їх геополітичним положенням, так і з домінуючими політичними та економічними процесами в цих державах.

Наприклад Молдова не лише відразу опинилась в стані регіонально-етнічної війни, що її знекровлювала і унеможлиблювала якісь інвестиції, але й взагалі швидко стала предметом змагань між РФ та Заходом, з усіма невітшними наслідками від цього. Утворення незвіданої Придністровської республіки, перманентна суспільна дестабілізація, політичні кризи, масштабна корупція й економічні негаразди лише поглиблюють та стимулюють розвиток вищевказаних негативних соціальних явищ¹⁵. Державні інституції слабкі, неефективні та корумповані (варто лише зазначити, що масштабне зростання злочинності за цих умов, було хоч якоюсь мірою обмежене тільки дозволом населенню тримати на руках зброю).

В РФ та Україні запущені процеси розвитку «дикого капіталізму» та первісного накопичення капіталу детермінували поглиблення та загострення вищезазначених негативних соціальних явищ, які не були обмежені тими факторами, що їх стримували в Білорусі чи Прибалтиці. Росія і Україна, з огляду на розміри території, кількість населення та політичні амбіції – не могли розраховувати на серйозну економічну чи кадрову допомогу з боку Заходу¹⁶. В той же час наявність великих матеріально-економічних ресурсів в цих країнах дозволяли «новому-старому» правлячому класу не шукати обов'язкової підтримки Заходу чи соціально задобрювати населення обмежуючи власні апетити. Збереження владних позицій правлячого класу цих країн від загрози соціального вибуху чи експансії зарубіжного капіталу міг гарантувати новий суспільний прошарок – олігархи.

Важливим чинником, що великою мірою визначав розвиток суспільних та політичних процесів в цих країнах, було утворення в них соціальної страти олігархів. В цьому аспекті можна чітко відзначити, що наприклад в Білорусі, Молдові та прибалтійських республіках, на відміну від Росії і України, фактично не відбулося утворення такого типового для пострадянського простору явища як олігархи, а тим більше фактично не було періоду соціально-економічного і суспільно-політичного домінування та правління цієї соціальної страти.

Причини практичної відсутності цього явища в цих країнах, полягають перш за все в слабкій ресурсній базі та невеликому суспільному багатстві, що отримали в спадок ці республіки після розпаду СРСР. Адже саме наявність високоприбуткових галузей давали перспективи при їх «прихватизації» забезпечити окремим особам і кланам велике багатство, а відтак й адміністративно-політичні та суспільно-медійні можливості, а згодом і політичну владу. І якщо в Росії були величезні поклади сировинних багатств (газ, нафта, метали, ліс...), а в Україні була наявна потенційно вигідна газотранспортна мережа й транзитні порти, ряд розвинутих галузей (наприклад металургійна чи хімічна), та ще й перспективний аграрний сектор, то в Білорусі, Молдові чи прибалтійських країнах таких можливостей було мало.

Однак розвиток та вплив такого соціального явища як олігархи на суспільно-політичні процеси в Росії та Україні суттєво відрізнялися. Приміром в Росії, яка мала величезні поклади ліквідних сировинних багатств, а також велику кількість розвинутих підприємств з обробки сировини, побудовані за роки СРСР газо- та нафтопроводи, ряд інших розвинутих галузей олігархія утворилась на основі «ресурсного прокляття». Іноді його називають ще «нафтовим прокляттям»¹⁷.

У РФ з 1992 р. почалася приватизація та ринкові реформи і вже на початку 1990-х рр. виникають могутні та впливові власники капіталів, виробничих потужностей, нерухомості...¹⁸. Саме вони, сконцентрувавши фінансові, медійні та організаційні ресурси, змогли забезпечити Б. Єльцину, його «сім'ї», новітній правлячій еліті та новому суспільно-економічному устрою захист від соціального вибуху з боку збіднілого та обуреного населення, перемогу над парламентською фрондою в 1993 р. і порятунок від комуністичного виборчого реваншу 1996 р. Фактично до кінця 1990-х рр. саме олігархи реально правили Росією¹⁹.

Проте згодом, цілком закономірно до влади в країні приходить представник чиновницько-бюрократичного класу В. Путін, який зупиняє розпад РФ, рядом реформ зміцнює вертикаль влади, бере під контроль олігархів, закінчує кавказьку війну і стабілізує політичну ситуацію в країні встановлюючи фактично авторитарний режим.

Проте процеси депопуляції, зростання рівня смертності, абортів, хвороб, наркоманії та пияцтва, збільшення бідності, безпритульності та дитячого бродяжництва, неконтрольована міграція, згортання соціальних гарантій населенню та деградація освіти й медицини продовжувалися²⁰. Кожного року близько ста тисяч росіян емігрували за кордон (в основному перспективна молодь)²¹. Однак мали й місце певна суспільна стабілізація та підвищення рівня життя в РФ у період «нульових років», що в основному обумовлювалося не лише проведенням адміністративних реформ та суспільною «втомою», але головним чином високими світовими цінами на продукцію сировини (перш за все на нафту й газ). Проте з 2008 р. почалося наростаюче неухильне падіння рівня життя росіян, зменшення й так нечисленного середнього класу, що до краю поглибило соціальні проблеми в РФ.

Роз'єднане, бідне, дезорганізоване й беззбройне російське населення для правлячого класу РФ не становить ні інтересу, ані серйозної загрози²². Більшість російської людності економічно не годує країну й владну еліту, а є лише обтяжливим споживачем. Відповідно очільники російської політичної влади, попри демократичний антураж Конституції, абсолютно не залежать від народу. За цих обставин, владній еліті немає сенсу зважати на народ, якимось піклуватися про людей, можна нехтувати їхніми правами і практично не звертати уваги на їхні вимоги. Для контролю над російським населенням достатньо ефективної пропагандистської машини та роздутих штатів силових структур.

Українські реалії соціального розвитку, попри значну схожість з РФ, все ж значною мірою відрізнялися від російських. Наприклад в Україні, на відміну від РФ, соціальну сферу не обтяжували серйозні національні, релігійні та мігрантські проблеми. А головне, в Україні олігархи виникли пізніше ніж у РФ (це сталося в другій половині 1990-х рр.). До того часу в Україні відбувалася «повзуча приватизація»²³. Така «повільність» темпів ліберально-ринкових трансформацій в Україні, порівняно з РФ, визначалася впливом кількох чинників.

В Росії фактори протистояння молодих партократів-лібералів як з партконсерваторами, так і з політичними конкурентами в Парламенті (що відбилося у путчі ДКНС та розстрілі Білого Дому), змушували нових російських можновладців до проведення швидких «реформ», щоб забезпечити собі та своїм прихильникам велику фінансово-майнову власність. І таким чином створити прошарок великих багатіїв, намертво пов'язаних з новою владою і кровно зацікавлених у захисті як її, так і нового суспільного устрою. Натомість українська компартійна номенклатура, котра прямо не підтримала ДКНС і в своїх інтересах проголосувала за незалежність України, з одного боку не відчувала негайної і безпосередньої загрози з боку суспільства, а з іншого – була відносно єдиною.

В той же час, чвари конкуруючих партій у Верховній Раді, суперництво різних владних кланів та протистояння законодавчо неврегульованих відносин поміж гілками влади в особі Президента, Верховної Ради та Прем'єр-міністра відбивали собою не лише відсутність адекватної новим суспільним реаліям правової бази, але також виказували процеси формування нового правлячого класу в Україні й боротьбу новоявлених груп «еліти» за ласі шматки державної влади та майна. Відтак можна констатувати, що повільність «реформ» в Україні обумовлювалась не тільки дефіцитом правових інструментів, ефективних програм чи політичної волі еліти, але й відсутністю безпосередньої загрози правлячому класу з боку суспільства, відносно його єдністю, бурхливими процесами «формування» нової української еліти, боротьбою її різних кланів за владу та майно, намаганнями максимально забезпечити й врахувати власні інтереси.

Однак все ж неминуче загострення соціально-економічної та суспільно-політичної кризи в першій половині 1990-х рр. й загроза соціального вибуху змусила український правлячий клас

(за відсутності опори у вигляді олігархів), піти на позачергові парламентські та президентські вибори у 1994 р. Відтак владу отримав представник чиновницько-бюрократичного класу Л. Кучма, який уособлював інтереси нових власників і чиновників. Діючи перш за все в їх інтересах, він зміцнив президентську владу, бюрократично-силові структури, припинив розпад країни, адміністративно та законодавчо оформив новий суспільно-політичний та соціально-економічний устрій в країні²⁴. Саме в період його правління в Україні утверджується олігархічний клас.

В Україні виникли олігархи «латиноамериканського типу», котрі отримують прибутки з різних, проте приблизно рівноцінних за дохідністю секторів економіки²⁵. Відтак, в країні не виникло одного домінуючого економічного й чиновницького клану, котрий міг повністю придушити всіх інших конкурентів. Це значною мірою гарантувало Україні відносно вільне суспільно-політичне життя. Оскільки конкуруючі клани не допускали повної монополії й тривалого правління суперників.

До того ж, Україна не отримала у спадщину від СРСР сильних силових структур, що позбавляло можливостей їх ефективного використання для захоплення та тривалого утримання влади якимось із політико-олігархічних кланів. Крім того, відносна слабкість силових структур в Україні й наявність олігархів знижували ймовірність захоплення «силовиками» самостійного (чи в союзі з чиновницьким апаратом) влади в країні (на відміну від російського чи білоруського розвитку подій). Та й доходи української еліти, з огляду на характер джерел прибутків, значно більше ніж у РФ залежать від праці українського народу. Відтак, економічна та політична еліта України мусила значно більшою мірою зважати на думку й позицію українського суспільства.

Певну роль в більшій свободі суспільно-політичного життя в Україні відіграє і роль зовнішньополітичного чинника у вигляді впливу Європи та США²⁶. Український правлячий клас, маючи торгівлю та нерухомість в зарубіжжі і боячись російської політико-економічної експансії, знаходиться значною мірою в залежності від Заходу й потребує його допомоги.

Отже, попри наявність значних спільних рис в соціальному та національному розвитку нових східноєвропейських держав пострадянського простору, можна також відзначити й притаманні їм суттєві відмінності та особливості в суспільній та регіональній сфері життя, котрі визначені впливом як специфічних внутрішніх соціально-економічних та регіонально-етнічних чинників, так і різною дією зовнішньополітичних факторів.

¹ Богданович В. Конфликты и войны после распада СССР. – Житомир, 2006. – 311 с.

² Согрин В. В. Политическая история современной России: 1985–2001: от Горбачева до Путина. – М., 2001. – 276 с.

³ Орлова Т. Історія нових незалежних держав: підручник. – К., 2014. – 502 с.

⁴ Соловей В. Д. Революtion. Основы революционной борьбы в современную эпоху. – М., 2016. – 221 с.

⁵ Богданович В. Конфликты и войны после распада СССР. – Житомир, 2006. – С. 38.

⁶ Федулова Н. «Замороженные» конфликты в СНГ и позиция России // МЭ и МО. – 2008. – № 1. – С. 57.

⁷ Там само. – С. 61.

⁸ Бодрук О. Цілеспрямованість, рішучість і послідовність – характерні ознаки політики країн Балтії // Стратегічна панорама. – 1999. – № 3. – С. 3.

⁹ Коктыш К. Постсоветские трансформации Белоруссии // МЭ и МО. – 2004. – № 2. – С. 6.

¹⁰ Орлова Т. Вказ. праця. – С. 124 с.

¹¹ Соловей В. Д. Вказ. прця. – С. 35.

¹² Гельман В. Из огня да в полымя? Динамика постсоветских режимов в сравнительной перспективе // Полис. – 2007. – № 2. – С. 4.

¹³ Мотиль О. Структурні обмеження й вихідні умови: постімперські держави і нації в Росії та Україні // Сучасність. – 1995. – № 5. – С. 70.

¹⁴ Дорошко М. Держави пострадянського простору в світовій політиці. – К., 2010. – С. 67.

¹⁵ Орлова Т. Вказ. праця. – С. 321.

¹⁶ Касьянов Г. Україна 1991–2007: нариси новітньої історії. – К., 2008. – С. 217.

- ¹⁷ Шмулевич А. Украинский олигархат // Фокус, 21 сентября 2015 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://focus.ua/country/337220/>
- ¹⁸ Лукинов І. Економічні трансформації (наприкінці ХХ століття). – К., 1997. – С. 111.
- ¹⁹ Согрин В. В. Вказ. праця. – С. 122.
- ²⁰ Симонян Р. Я. Реформы 1990-х годов и современная социальная структура российского общества (к 20-летию экономических реформ) // Социс. – 2012. – № 1. – С. 7.
- ²¹ Резникова О. Постсоветская трудовая миграция // Мировая экономика и междунар. отношения. – 2009. – № 3. – С. 79.
- ²² Григорьев С. Социальное положение и роль русских в России в оценке экспертов // Социс. – 2011. – № 11. – С. 5.
- ²³ Білецький М., Погребицький М. Політичні партії у взаємодії з структурами влади // Становлення владних структур в Україні (1991–1996). – К., 1997. – С. 140.
- ²⁴ Там само.
- ²⁵ Шмулевич А. Вказ. праця.
- ²⁶ Дорошко М. Держави пострадянського простору в світовій політиці. – К., 2010. – С. 122.

В статье проанализированы особенности социальных, региональных и национальных процессов в постсоветских странах восточноевропейского пространства. Определены факторы и закономерности, которые обусловили отличия в их развитии, освещены основные особенности и отличительные черты, присущие для этих стран в общественно-гражданской и социально-региональной сферах.

Ключевые слова: президент, парламент, авторитарный режим, дезинтеграция, социальный кризис, олигарх, монополия, политическая элита, олигарх, монополия, национально-региональный конфликт, эмиграция.

The article analyzes the features of social, regional and national processes in post-Soviet countries of East European space. The factors and patterns, which have caused differences in their development, were identified; the main characteristics and distinctive features inherent to these countries in public, civic, social and regional spheres were highlighted.

Keywords: president, parliament, authoritarian regime, disintegration, social crisis, oligarch, monopoly, political elite, national and regional conflict, emigration.